

ŽALIOJI PASAULĖŽIŪRA IR APLINKOSAUGINĖS ŽMOGAUS TEISĖS KAIP SOCIALINIO DARBO GALIMYBĖS KURTI TVARIĄ APLINKĄ

Valdas Rimkus

Klaipėdos universitetas

Anotacija

Straipsnyje aptariami du galimi aplinkosaugos ir socialinio darbo sankirtos laukai: žaliojo socialinio darbo konceptas bei aplinkosaugos ir žmogaus teisių sąsajos. Kartu siekiama atverti šią aktualią socialinio darbo erdvę diskusijoms ir tolesniems tyrimams. Analizuojamos žaliojo socialinio darbo ištakos, socialinio darbo profesijos iššūkiai, kylantys prisitaikant prie tvaraus vystymosi siekiančio pasaulio. Konstatuojama, kad socialinio darbo moksle ir praktikoje būtina keisti paradigmą, akcentuojant bendruomenės stiprinimą, kolektyvinę atsakomybę, socialinio ir aplinkosauginio teisingumo sąsajas. Pristatomi du aplinkosauginių žmogaus teisių pagrindimo diskursai: vienas akcentuoja sveiką aplinką, kaip žmogaus teisių įgyvendinimo sąlygą, kitas dėmenis sukeičia vietomis ir žmogaus teises mato kaip aplinkosaugos problemų sprendimo priemonę. Taigi aplinkosaugos idėjų įtraukimas į socialinio darbo veikos erdvę suteiktų profesijai šiuo metu mažai išnaudojamą makrodimensiją, kartu gerokai praplėstų ir įprasmintų profesionalizacijos procesą.

PAGRINDINIAI ŽODŽIAI: žaliasis socialinis darbas, aplinkosauginės žmogaus teisės, aplinkosauginis teisingumas, socialinio darbo profesionalizacija, struktūrinis socialinis darbas.

Abstract

The article discusses two possible areas of intersection of environmental protection and social work: green social work and environmental human rights. Herewith, the article seeks to open this current topic of social work for further discussions and research. Analysis touches the origins of green social work and the challenges that social work profession faces while adapting to a world pursuing a sustainable development. It is argued that social work science and practice need a paradigm shift focusing on community development, collective responsibility, and coherence between social and environmental justice. Two principles of grounding environmental human rights are presented: one placing healthy environment into the foreground as a precondition for human rights protection and second switching those components around and viewing human rights as a tool to solve environmental problems. The article draws a conclusion that integration of environmental issues into the field of social work would provide the profession a yet underutilized macro-dimension and significantly expand the process of professionalization.

KEY WORDS: green social work, environmental human rights, environmental justice, social work professionalization, structural social work.

DOI: <http://dx.doi.org/10.15181/tbb.v85i2.2187>

Įvadas

Tarptautinės socialinių darbuotojų federacijos puslapyje socialinis darbas apibrėžiamas kaip praktinė veikla ir akademinė disciplina, kuri skatina socialinę raidą, socialinę sanglaudą, siekia įgalinti ir išlaisvinti žmogų. Socialinis darbas vadovau-

jasi socialinio teisingumo, žmogaus teisių, kolektyvinės atsakomybės ir pagarbos įvairovei principais¹. Šiandienos pasaulio kontekste socialinis darbuotojas vargu ar gebės spręsti socialinės ir struktūrinės nelygybės problemas lokaliu lygmeniu, nesuvokęs globalių netolygaus galios pasiskirstymo ar neteisingo išteklių padalijimo procesų. Be to, socialinio teisingumo užtikrinimas dabarties kontekste vis glaudžiau siejasi su aplinkosauginiu teisingumu. Šis ryšys ypač akivaizdus pažvelgus į Pasaulinę žaliųjų chartiją, priimtą 2011-aisiais Kanberoje ir pastarąjį kartą papildytą Liverpulyje 2017-aisiais². Šios chartijos pagrindiniai principai yra šie: ekologinė išmintis, socialinis teisingumas, atstovaujamoji demokratija, apsauga nuo smurto, tvarumas ir pagarba įvairovei. Nereikia gilių įžvalgų norint pastebėti, kad šie principai nedaug kuo skiriasi nuo esminių socialinio darbo principų. Tad nieko nuostabaus, kad ekologijos, tvarumo, darnaus gamtos ir žmogaus sambūvio klausimai socialinio darbo teorijos bei praktikos diskurse užima vis svarbesnę vietą.

Socialinių darbuotojų siekis užtikrinti žmogaus teises, socialinį teisingumą, padėti žmogui pritapti jo socialinėje aplinkoje ir susikurti gerovę neatsiejamas nuo aplinkosauginio teisingumo, juk neįmanoma įsivaizduoti žmogaus gerovės be švaraus vandens, gryno oro ar ryšio su gamta. Žmogaus teisė gyventi švarioje gamtinėje aplinkoje neatsiejama nuo jo teisės į gyvybę ir sveikatą. Socialinis darbas bendruomenėje, kuriantis pozityvius ryšius tarp skirtingų fizinių, socialinių, ekonominių ir kultūrinių kontekstų, tiesiogiai prisideda prie žmogui palankios, jo gerovę užtikrinančios aplinkos kūrimo. Galų gale rūpestis vienas kitu, kaip prigimtiniis žmonijos išgyvenimo komponentas ir viena esminių socialinio darbo vertybių, negali būti išbaigtas be rūpinimosi mus supančiu pasauliu. Taigi aplinkosauginis socialinio darbo aspektas svarbus tuo, kad skatindamas laikytis socialinio teisingumo ir žmogaus teisių idėjų siekia mažinti socialinę nelygybę, keisdamas išsiskyniusius neoliberalios socioekonominės raidos modelius, lemiančius aplinkosauginę degradaciją, kurios poveikį pirmiausia pajaučia skurdžiausiai gyvenančios, pažeidžiamiausios visuomenės grupės.

Lietuvoje aplinkosaugos ir žmogaus teisių sankirtos išsamiai nenagrinėtos. Dažniausia ši tema aptariama iš teisinės perspektyvos, siekiant apibrėžti šios teisės statusą ir esminius jos įgyvendinimo principus (Gaidys, 2009; Žvaigždienė, 2011). Socialinis aplinkosauginių žmogaus teisių, jo vietos socialinio darbo tyrimų ir praktikos lauke aspektai iš esmės neaptarti. Iš esamų tekstų galima paminėti J. Mackevičiūtės mokomąją knygą „Ekologinė etika ir išsamioji ekologija“ (Mackevičiūtė, 2007), kur diskutuojama dėl *ekofilosofijos* termino ir gilinamasi į filosofinius žmogiškumo ir ekologijos sąsajų pradus. Žmogiškumo suvokimas ir puoselėjimas yra viena pamatinių žmogaus teisių, kartu ir socialinio darbo principų.

¹ Prieiga internete: ifsw.org

² Prieiga internete: globalgreens.org/globalcharter

Taigi straipsnio tikslas – aptarti du galimus aplinkosaugos ir socialinio darbo sankirtos laukus: žaliojo socialinio darbo konceptą bei aplinkosaugos ir žmogaus teisių sąsajas, atveriant šią aktualią socialinio darbo erdvę tolesnėms diskusijoms bei tyrimams.

1. Žaliojo socialinis darbas

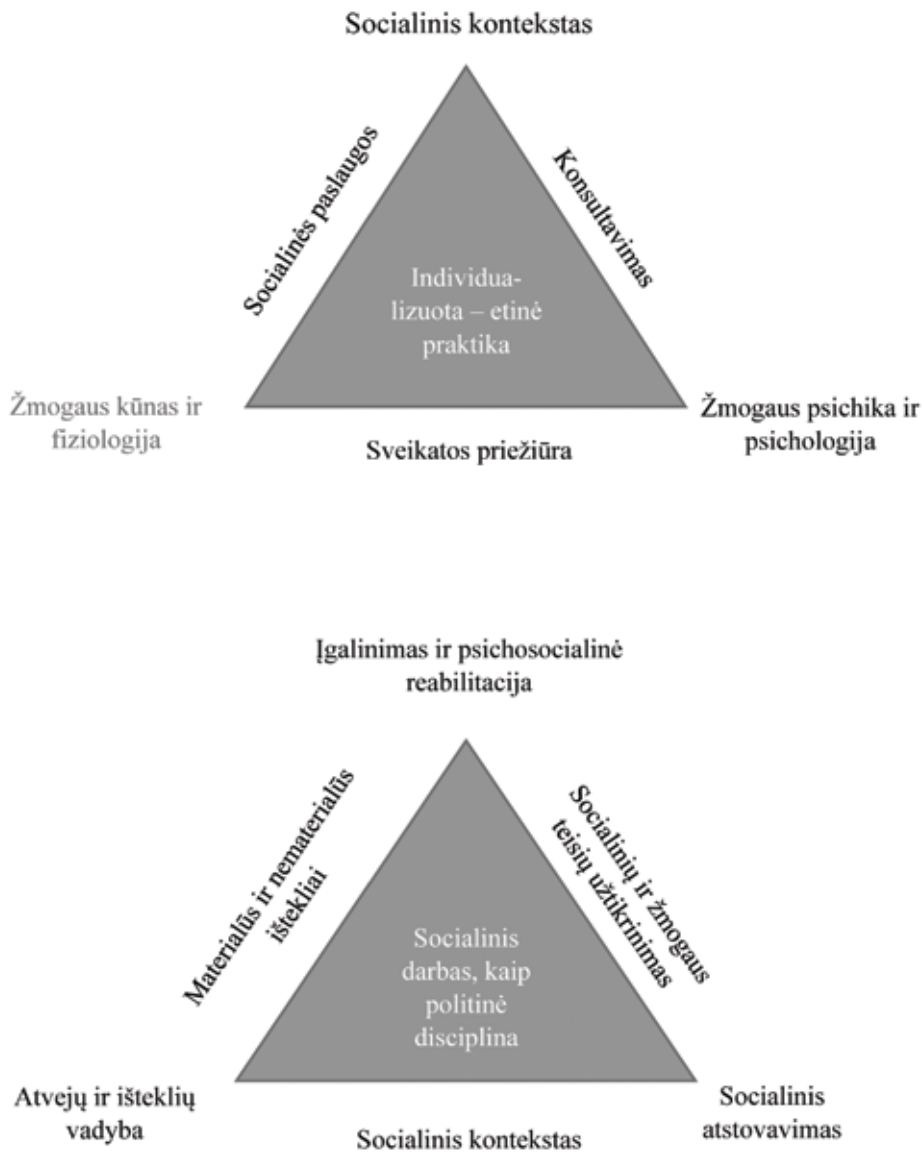
Lietuva yra palankioje geografinėje zonoje, kur didelių gamtinių kataklizmų pasitaiko retai. Tačiau tai nereiškia, kad žaliojo socialinio darbo ir pasaulio ekologinės problemos mūsų šalyje neaktualios. Žaliojo socialinio darbo pirmiausia nukreiptas į bendruomenės stiprinimą, bendradarbiavimą, vertybinių nuostatų kaitą ir socialinės atsakomybės prisiėmimą. Nors ir nepatiriame gamtos stichijų, stebime gana ryškius klimato pokyčius, o minėtos neoliberalios ekonomikos bei socialinės nelygybės įsigalėjimo pasekmės – akivaizdžios. Tai dažnai lemia prastėjančias ekologines ar socialines sąlygas. Todėl socialinis darbas, atstovaudamas bendruomenės teisėms, privalo į šiuos pokyčius reaguoti. Šioje dalyje siekiama aptarti *žaliojo socialinio darbo* terminą, jo raidą, perspektyvas, padiskutuoti apie jo aktualumą šiandienos Lietuvos kontekste.

Žaliojo socialinis darbas išsirutuliojo iš struktūrinio socialinio darbo idėjų (angl. *structural social work*). Savo ruožtu struktūrinis požiūris socialinėje politikoje ir socialiniame darbe siekia sumodeliuoti trečiąjį kelią tarp sisteminio funkcionalizmo ir socialinio konflikto teorijų. Sisteminis funkcionalizmas teigia, kad visuomenė funkcionuoja kaip vienas organizmas, o kiekvienas individas ar socialinė grupė atlieka institucijų funkcijas. Socialinių problemų, pasak šios krypties šalininkų, kyla dėl to, kad pavieniai asmenys negeba ar nenori paklusti nustatyto taisyklėms ir nepateisina visuomenės lūkesčių. Tuo tarpu socialinio konflikto teorija visuomenę mato kaip skirtingų individų, socialinių grupių, socialinių klasių interesų sandūrą, kur kiekvienas individas ar grupė kovoja siekdami kuo didesnės naudos sau. Konflikto atveju socialinės problemos iš prigimties yra struktūrinės, jas lemia ne asmens trūkumai, bet sisteminė nelygybė, kai turintieji daugiau galios ir turto išnaudoja tuos, kurie viso to neturi. Minėtas trečiasis kelias – struktūrinis socialinis darbas – taip pat pabrėžia socialinių struktūrų vaidmenį, sukeliant ir/ar pagilinant asmenines žmonių problemas, bei siūlo galimas intervencijas, kuriomis siekiama naikinti struktūrines socialinių problemų priežastis. Iš pirmo žvilgsnio gali atrodyti, kad jis niekuo nesiskiria nuo konflikto teorijos teiginių. Tiesos tame yra, nes struktūrinis požiūris artimas konflikto teorijai, bet, anot N. Mary, struktūrinis socialinis darbas atmeta jai būdingą statiską dichotominį požiūrį ir teigia, kad yra gerokai daugiau galimų socialinių problemų paaiškinimų (Mary, 2008, p. 156). Struktūrinis socialinis darbas vadovaujasi kritiniu požiūriu, pripažindamas

socialinio gyvenimo kompleksiskumą ir galimų jo vertinimų įvairovę. Socialinių problemų ištakas matydamas visuomenės struktūroje, šis požiūris, skirtingai nuo konflikto teorijos, siekia suformuoti kuo platesnį socialinio gyvenimo elementų vaizdą ir jų sąsajose ieškoti priežasčių bei sprendimų. Struktūrinis socialinis darbas kapitalistinės ekonomikos trūkumus vertina siedamas juos su išvešėjusiu vartotojiškumu, žmonių nusišalinimu nuo socialinio dialogo, gamtos išteklių apsauga, žmogaus teisių ir socialinio teisingumo užtikrinimu (Ten pat, p. 157). Socialinės problemos turi būti vertinamos globaliame žmonijos išlikimo kontekste, o jų sprendimas turi skatinti tvarų visuomenės vystymąsi. Toks į tvarumą orientuotas struktūrinis požiūris skiriasi nuo funkcionalizmo ar konflikto teorijų, nes tvirtina, kad visos institucijos yra nuolatinės kaitos, o ne stabilumo būsenos, be to, jų siekis prisitaikyti ir išlikti gali kelti tarpusavio konfliktus. Socialinių problemų ištakos šiuo atveju matomos netvairiuose visų institucijų komponentuose, tad rekomenduojama kreipti dėmesį į socioekonominius ir politinius veiksnius, kurie didina socialinę nelygybę, kartu siekiant sumažinti takoskyrą tarp mikro- (darbas su asmeniu ir šeima) ir makro- (darbas su bendruomene, socialinis atstovavimas) intervencijų socialinio darbo praktikoje, kad socialiniai darbuotojai abiem lygmenims skirtų bent jau vienodą dėmesį (Mary, 2008; Lundy, 2004; Narhi, Matthies, 2016).

Šios sociopolitinės aktualijos tampa dideliu iššūkiu socialinio darbo praktikai ir mokslui. Laplandijos universiteto profesorius K. Urponen'as (2017) kalba apie dvi galimas šių iššūkių suvokimo ir sprendimo kryptis. Pirmoji, paprastesnė ir lengvesnė, – problemas vertinti kiekybiškai ir joms valdyti tiesiog skirti daugiau materialinių ir nematerialinių išteklių. Vis dėlto realiai šis būdas neveiksmingas, juolab kad riboti ir ištekliai. Deja, šis požiūris gajus iki šiol. Matome, kaip socialinis darbas spraudžiamas į rinkodarinės vadybos kontroliuojamus paslaugų sistemos rėmus, vis labiau linkstant prie socialinio darbuotojo arba tarpinstitucinės komandos nustatomų individualių pagalbos priemonių ir vis griežčiau reglamentuojant paslaugų teikimo procesą (Narhi, Matthies, 2016, p. 6). Antroji kryptis – pripažinti, kad problemų esmė – ne tik jų kiekybė, bet ir kokybiniai pokyčiai. Šiuo atveju būtina keisti mąstymo paradigmą, suvokti, kad socialinis darbas tik drauge su globalia visuomene, operatyviai prisiderindamas prie jos raidos trajektorijų gali išlikti aktualus ir veiksmingas (Urponen, 2017, p. 2). K. Urponen'as individualistinę etinę socialinio darbo praktiką palygina su kontekstualizuotu socialiniu darbu, kaip politinę, į platesnę socialinę erdvę orientuota disciplina (žr. 1 pav.).

Viršutinėje 1 paveikslą dalyje lengvai atpažįstame mums įprastą socialinio darbo modelį, kai pasitelkiant socialines paslaugas, konsultavimą, tarpininkavimą sprendžiamos žmogaus fiziologinės ir psichologinės problemos, taip siekiant sėkmingos jo adaptacijos socialinėje aplinkoje. Laikantis šios pozicijos, iš tiesų išteklių didinimas, paslaugų tobulinimas, socialinės aplinkos gerinimas gali lemti

1 pav. Individualizuoto ir kontekstualizuoto socialinio darbo modeliai

Šaltinis: Urponen, 2017, p. 6–7.

geresnius socialinio darbo rezultatus. Tačiau, remiantis K. Urponen'o nuomone, šiandienos realijų kontekste vien tik mikro- ir mezolygmenų intervencijos, socialinių paslaugų plėtros, pagalbos stiprinant žmogaus fiziologinę ir psichologinę sveikatą, nors ir tai būtina, nepakanka, kad socialinis darbas būtų veiksmingas. Nuolat kintanti, globali socialinė aplinka, bendruomenių heterogenizacija, neoliberalios politinės doktrinos įsigalėjimas skatina naują – platesnį požiūrį į socialinio darbo mokslą bei praktiką. Jau dabar stebime, kaip prarandame bendradarbiavimo ir bendruomenės stiprinimo įgūdžius, rinkos ekonomikos dėsniai (kurie iš esmės reiškia, kad kiekvienas yra už save) riboja valstybės vaidmenį teikiant socialinę pagalbą, silpsta kolektyvinės atsakomybės suvokimas, nuolat didėja turto ir skurdo poliarizacija, netenkinami esminiai, išgyventi būtini vis didesnio žmonių skaičiaus poreikiai (Urponen, 2017; Lundy, 2004). Šiame kontekste, kaip parodyta apatinėje 1 paveikslo dalyje, socialinis darbas turi prisiimti svaresnį politinį vaidmenį, viešindamas šiuos procesus, parodydamas politinių-ekonominių sprendimų bei netolygaus išteklių paskirstymo pasekmes silpniausioms visuomenės grupėms, atstovaudamas joms ir užtikrindamas jų teises. Tik atsigręžęs į visuomenę ir veikdamas kartu su ja bei suvokdamas platesnį kontekstą socialinis darbas XXI amžiuje gali išlikti reikšmingas.

Būtent apatinėje 1 paveikslo dalyje pateikiamam požiūriui ir atstovauja struktūrinio socialinio darbo paradigma. Skatinama kritiškai vertinti socialinę, ekonominę, politinę situaciją, siekiant keisti socialines struktūras, kurios neužtikrina socialinio teisingumo, skurdina žmones ir pažeidžia jų teises. Tokiu atveju neišvengiamai turėtų plėstis bei kisti ir socialinio darbo vertybių laukas. N. Mary teigimu, socialinio darbo etikos kodeksuose įtvirtintų vertybių nebepakanka, kad būtų galima sėkmingai orientuotis į tvarų vystymąsi nukreiptoje socialinio darbo praktikoje. Jos siūlomas socialinio darbo vertybių plėtros variantas pateiktas 1 lentelėje.

1 lentelė. Socialinio darbo vertybių plėtra

Sritis	Vertybės
Naujas sisteminis mąstymas	• episteminis (pažinimu pagrįstas) požiūris į pasaulį ir žinias • įvairių pasaulėvaizdžių pripažinimas • tarpdisciplininis ir kompleksiškas (ne linijinis) problemų vertinimas bei sprendimas, žmonių dalyvavimas priimant sprendimus • tikėjimas sistemų atsinaujinimo, o ne galios sprendimų primetimo galimybėmis • pripažinimas, kad procesas ir rezultatas yra vienodai svarbūs • supratimas, kad nėra kelio į taiką, pati taika yra kelias

Sritis	Vertybės
Dvasingumas ir mokslas	• kompleksiskumo pripažinimas ir pažinimas • mokslo vertybinio pagrindo pripažinimas • problemų vertinimas ir sprendimas, be kitų požiūrių, laikantis dvasingumo principų
Aplinkos tvarumas	• naujas vienybės su Žeme pojūtis • taikus sugyvenimas su kitomis rūšimis • besirūpinančiojo Žeme atsakomybės prisiėmimas • institucijų plėtros procesų ir Žemės išteklių darnos užtikrinimas
Ekonomikos tvarumas	• slinktis nuo kapitalistinio link tvaresnio kolektyvinio modelio, kurio tikslas – planetos ir žmogaus gerovės užtikrinimas • socialinio teisingumo, lygybės tenkinant poreikius užtikrinimas • socialinio kapitalo vertinimas • tvaraus vystymosi principų laikymasis • technologijų, paremtų tvariomis vertybėmis ir principais, diegimas
Tvari politika	• agresijos prieš žmogų ir gamtą bei struktūrinės priespaudos mažinimas • piliečių vaidmens valdyme didinimas • vertybėmis pagrįstos politikos įgyvendinimas • transformuojančios politikos principai (partnerystė, įvairovė)
Partnerystės, o ne dominavimo modelis	• pasitikėjimo, dalijimosi, bendravimo, abipusiai naudingos galios pasidalijimo, pagarbos gamtai, empatijos principų laikymasis

Šaltinis: Mary, 2008, p. 161.

Matyti, kad struktūrinė socialinio darbo paradigma atskleidžia esmines socialinio darbo vertybes, kartu praplėsdama jas aplinkos ir ekonominio tvarumo konceptais, žmogaus gerovės ir gamtos išsaugojimo sąsajomis. Tai tampa ypač aktualu turint omenyje 2015 m. rugsėjo 25 d. priimtą Jungtinių Tautų Darnaus vystymosi darbotvarkę iki 2030 metų, kurioje ryškus siekis naikinti visomis formomis pasireiškiantį skurdą, ekonominę, socialinę ir technologinę pažangą derinti su gamta, puoselėti darnias visuomenes be smurto ir apsaugoti planetą nuo nykimo (Keiskime mūsų pasaulį, 2015). Socialiniam darbui ši darbotvarkė atveria holistinės, tvarios praktikos galimybes, kartu ir iššūkius. Kitaip tariant, tai yra socialinio darbo, siekiant tapti žaliai, gairės. Socialinio darbo ir aplinkosaugos sąsajos išsamiai aptartos Pasaulinėse socialinio darbo ir socialinio vystymosi konferencijose Stokholme 2012 metais ir Melburne 2014 metais. Teorinius žaliajo socialinio darbo pamatus padėjo trys reikšmingi leidiniai: specialus 2012 m. Tarptautinės gerovės žurnalo numeris (angl. *Journal of International Welfare*), M. Gray, J. Coates'o ir T. Hetherington redaguota tais pačiais metais išleista knyga „Aplinkosauginis socialinis darbas“ (angl. *Environmental Social Work*) bei L. Dominelli knyga „Žaliasis socialinis darbas“ (angl. *Green Social Work*) (Narhi, Matthies, 2016). Tarptautinė

socialinio darbo mokyklų asociacija 2014 ir 2016 m. parengė du pranešimus bendru pavadinimu „Globali socialinio darbo ir socialinės raidos darbotvarkė“ (angl. *Global Agenda for Social Work and Social Development*), kur aptariamas aplinkosauginis teisingumas ir aukštas nelygybės lygmuo pasaulyje (pranešimus galima žiūrėti tinklalapyje)³.

Vienas pirmųjų apie neigiamus netinkamos aplinkosaugos padarinius skurdžiausioms bendruomenėms prabilo sociologas R. Bullard'as, pavartojęs *ekologinio rasizmo* sąvoką Vakarų pasaulio industrializacijos ir vartotojiškos gyvensenos poveikiui trečiojo pasaulio šalims apibūdinti (Dominelli, 2014). Ką R. Bullard'as turėjo galvoje, puikiai galime suprasti paskaitę žiniasklaidoje plačiai nušviečiamas istorijas, kaip nuodingos kompiuterių ir kitų buities prietaisų atliekos, užuot utilizuojamos Vakarų šalyse, kur tie prietaisai naudoti, tiesiog išverčiamos atviruose sąvartynuose Afrikoje. Atgyvenę didžiuliai Vakarų kompanijų laivai paliekami Azijos šalių pakrantėse, kur juos ardo vietos gyventojai, dirbantys ypač pavojingomis sąlygomis ir už tai gaunantys juokingai mažą atlygį. Ir tai tik du iš daugybės panašių atvejų.

L. Dominelli (2014, p. 339) teigimu, *aplinkosauginio teisingumo* terminą pirmasis pavartojo M. Ungar'as, taip įtraukdamas šią sritį į socialinio darbo problematikos lauką. Pati L. Dominelli aplinkosauginį teisingumą apibūdina kaip gebėjimą teisingai paskirstyti Žemės išteklius, kad būtų patenkinti žmonių poreikiai ir užtikrinta žmonių gerovė šiandien bei ateityje (Dominelli, 2014, p. 339). Autorė pripažįsta, kad šiandienis pramonės vystymasis nukrypsta nuo šio tikslo, todėl socialiniai darbuotojai turi aktyviai propaguoti alternatyvius socioekonominės raidos modelius ir skatinti bendruomenes užtikrinti savo poreikius nežalojant Žemės (Ten pat, p. 339). Na, o pats žaliasis socialinis darbas gali būti taip apibrėžiamas: tai socialinio darbo sritis, kuria siekiama apsaugoti aplinką ir užtikrinti žmonių gerovę, naudojantis žmogaus ir jo sociokultūrinės, ekonominės bei fizinės aplinkos sąsajomis, taip pat sąsajomis tarp bendruomenių, taip sukuriant lygių galimybių sistemą, nukreiptą prieš struktūrinę nelygybę ir netolygų galios bei išteklių paskirstymą (Dominelli, 2012, žr. Alston, 2015, p. 359).

Paprastai ekonominis augimas traktuojamas kaip būtina gerovės valstybės sąlyga, nes gautas pelnas gali būti skiriamas socialinei gerovei kurti. Bet šis požiūris vis dažniau kritikuojamas. Gausėja įrodymų, kad demokratiškas, bendras materialinių, kultūrinių ir socialinių išteklių valdymas yra ne tik etiškai pranašesnis, bet ir ekonomiškai naudingesnis už rinkos principais pagrįstą pelno siekimą (Narhi, Matthies, 2016, p. 8). Šiandieninė ekologinė situacija ir išaugusi gamtos stichijų grėsmė dažnai siejama su neveiksmingais politiniais sprendimais bei nevaldomu korporacijų pelno siekimu. Todėl šios ir kitos su pasaulio ekologine situacija susi-

³ Prieiga internete: <https://www.iassw-aiets.org/>

jusios problemos globalioje politinėje dienotvarkėje sprendžiamos pasitelkus techninius ir mokslinius argumentus. Teigiama, kad remiantis mokslo tyrimų išvadomis ir ekspertų įžvalgomis pavyks valdyti pokyčius ir surasti optimalius sprendimus. Toks požiūris, M. Alston nuomone, yra vienašalis, nes neatsižvelgiama į augančią socialinę nelygybę ir žmogaus teisių pažeidimus visame pasaulyje (Alston, 2015, p. 356–359). Jam pritaria ir Durhamo universiteto (Didžioji Britanija) daktaras V. Ioakimidis, Vilniuje vykusios konferencijos metu kalbėjęs apie šiandiniame pasaulyje įsivyraujančią technokratinę politiką, kai įvairių sričių ekspertai – technokratai, o ne vyriausybės tampa sprendimų priėmėjais. Tai keičia vertybinius prioritetus, į pirmą vietą iškelia vadybinius-finansinius klausimus, socialinės nelygybės, socialinio teisingumo klausimus paliekant nuošalyje. Be to, vykdant tokią politiką žmogaus nelaimės tampa pasipelnymo šaltiniu (privatūs globos, socialinių paslaugų, nuteistųjų įkalinimo verslai) (Ioakimidis, 2016). Kadangi valdžios dėmesys ir politinė valia yra svarbūs plėtojant socialinio darbo teoriją ir praktiką, šie pokyčiai aktualūs ir socialiniams darbuotojams. Socialinis darbas, ilgą laiką koncentravęsis ties asmens gerove artimoje socialinėje aplinkoje, liko globalių sprendimų priėmimo nuošalyje. Tad keisti paradigmą socialinio darbo moksle ir praktikoje būtina, akcentą perkeltiant į bendruomenės telkimą, kolektyvinę atsakomybę, socialinį ir aplinkosauginį teisingumą (Urponen, 2017; Alston, 2015).

Lietuvoje žaliojo socialinio darbo konceptas iki šiol beveik nenagrinėtas. Nieko nuostabaus, juk socialiniam darbui Lietuvoje dar tik trys dešimtmečiai ir, nepaisant didelių teigiamų pokyčių, jis dar tik tampa tvirta, aiškų statusą bei autoritetą tarp kitų profesijų turinčia profesija. Vykstančiose socialinio darbo profesionalizacijos diskusijose daugiausia koncentruojamasi ties mikro- ir mezolygmenimis, santykiais su tarpprofesinėse komandose dirbančiais kitų sričių atstovais, socialinio darbuotojo veiklos sričių išgryninimu ir statuso įtvirtinimu. Žaliojo socialinio darbo idėjos, skatinančios socialinio darbo plėtrą į makrolygmens veiklos sritis, dėmesį kreipiant į bendruomenių stiprinimą, politinius ir ekologinius procesus, šiuo atveju gali pasitarnauti kaip trūkstama grandis, užpildanti ir praturtinanti profesionalizacijos proceso diskursą. Kartu tai būtų savalaikis socialinio darbo profesijos atsakas į vis didėjančią kritiką Lietuvai dėl socialinės atskirties didėjimo, socialinio teisingumo stokos bei indėlis į tvarios visuomenės gerovės kūrimą.

2. Aplinkosauga ir žmogaus teisės

Beveik visuotinai sutariama, kad šiuolaikinės žmogaus teisių idėjos ištakos siekia Apšvietos laikotarpį, kai mokslo, pramonės, medicinos pažanga sužadino pagarbą ir pasigėrėjimą žmogaus proto galiomis bei racionalių mąstymo privatumais. Mokslo ir technologijų naujovės suteikė žmonėms daugiau galių gamtos

atžvilgiu, palengvino jų būties, o daliai visuomenės net leido susikrauti turtus. Todėl žmogaus protas, kartu ir tiesiog buvimas žmogumi savaime tapo vertybe. Žmogus tarsis pakylėtas virš gamtos pasaulio. Žmoniškumo, žmogiškojo orumo puoselėjimas ir žmogaus laisvių apsauga yra žmogaus teisių koncepcijos esmė. Deja, pernelyg susitelkę ties žmogumi, įtikėję beribėmis jo galiomis užmiršome savo šaknis ir baigiame išeikvoti Žemės, iš kurios visi kilome, išteklius. R. D. Seidenberg'as primena, kad pirmojo žmogaus vardas Adomas, kildinamas iš hebrajų kalbos žodžio *adamah*, kuris reiškia žemė. Juk Dievas jį sukūrė paskutinės – šeštos dienos pabaigoje ne šiaip sau, o tam, kad Adomas sutalpintų savyje viską, kas sukurta iki jo (Seidenberg, 2012). Tad žmoniškumą galime puoselėti tik išsaugoję artumą su gamta ir pasauliu. Jei teisė į mokslą yra žmogaus teisė, kodėl tokia negalėtų būti teisė gyventi glaudžiai buvojant su gamta, kuri mus moko, kaip tapti žmogumi. Jei turime teisę laisvai kalbėti, kodėl negalėtumėme norėti teisės girdėti medžių ir gyvūnų kalbą (Ten pat). Nenuostabu, kad pastaruoju metu žmogaus teisių gynėjai atsigręžia į bendruomeniškumą, ekologiją, tolygų išteklių paskirstymą, žmogaus teisę gyventi švarioje gamtoje ir valgyti sveiką maistą. Tai vadinama trečiosios kartos žmogaus teisėmis. Jos tampa atsvara pernelyg individualizuotam iki šiol pasaulyje dominuojančiam pirmosios ir antrosios kartų žmogaus teisių diskursui. Be *trečiosios kartos žmogaus teisių* sąvokos pastaruoju metu vis dažnesni *ekologinių* ar *aplinkosaugos žmogaus teisių* (angl. *environmental human rights*), *aplinkosaugos* ar *tarpgeneracinio teisingumo* (angl. *environmental / intergenerational justice*) konceptai, kurių pamatiniai principai ir idėja yra panašūs. Be to, vis garsiau kalbama apie teisę į švarią, sveiką aplinką pripažinti universalia žmogaus teise.

Trečioji žmogaus teisių karta Jungtinių Tautų aktu neišforminta, skirtingai nuo pirmųjų dviejų, bet trečiosios kartos žmogaus teisių idėjos vis dažniau išskyla įvairiuose tarptautiniuose dokumentuose. Vienas jų – „Žmogaus teisių ir klimato kaitos deklaracija“ (angl. *The Declaration on Human Rights and Climate Change*), kurią 2015–2016 metais parengė Tarptautinis žmogaus teisių ir aplinkos studijų tinklas (angl. *Global Network for the Study of Human Rights and the Environment*). Ši deklaracija yra viena iš iniciatyvų, siekiant suvokti neišvengiamą klimato kaitos grėsmę žmogaus teisėms. Dokumentas atskleidžia besiplečiantį sutarimą, kad kaip esminiai žmogaus teisių bruožai – visuotinumas, nedalomumas, susietumas – įtvirtinamas požiūris, jog visos gyvybės formos tiesiogiai priklausomos nuo sveikos aplinkos ir visatos darnos (Davies ir kt., 2017). Be to, atskleisdama trečiosios žmogaus teisių kartos požiūrį ši deklaracija žmogaus teises vertina kaip metaetinę idėją, kuri nesusitelkia vien tik ties liberaliomis Vakarų visuomenės teisėmis, bet aprėpia ir ne vakarietiško civilizacijų ontologiją bei epistemologiją, tuo siekdama priartinti žmogaus teises prie realaus visuotinio ir ne Vakarų visuomenių tradicijų bei gyvenimo būdo.

Literatūroje galima skirti du žmogaus teisių ir aplinkosaugos sąsajų pagrindimo diskursus. Pirmasis jų teigia, kad žmogaus teisių neįmanoma apsaugoti užterštoje, sunaikintoje gamtinėje aplinkoje, tad sveika aplinka yra esminė žmogaus teisių įgyvendinimo sąlyga. Antrasis diskursas šiuos komponentus sukeičia vietomis ir tvirtina, kad žmogaus teisės gali ir turi tapti veiksminga aplinkosaugos problemų sprendimo priemone. Toliau kiekvieną iš šių diskursų apžvelgsime šiek tiek plačiau.

Sveika aplinka, kaip žmogaus teisių įgyvendinimo sąlyga. Jungtinių Tautų Žmogaus aplinkos konferencijos, vykusios Stokholme 1972 metais, deklaracijoje pabrėžiama, kad žmogus turi pamatinę teisę į laisvę, lygybę ir adekvačias gyvenimo sąlygas aplinkoje, kuri užtikrintų jo orumą ir gerovę. Tokia formuluotė švarią ir sveiką aplinką traktuoja kaip būtiną, siekiant užtikrinti žmogaus teises ir apeliuoja į šalių, ratifikavusių žmogaus teises ginančius dokumentus, teisinį įsipareigojimą tokias sąlygas sudaryti. Šis diskursas klimato pokyčių poveikį, siekiant užtikrinti žmogaus teises, aiškina keliais aspektais. Pirmasis teigia, kad globalus atšilimas didina aplinkos taršos poveikį kartu silpnindamas ekosistemų atsparumą. Šis dvigubas smūgis aplinkai – žlungančios ekosistemos ir silpnėjantis atsparumas – glaudžiai siejasi su daugeliu žmogaus teisių, nes tiesiogiai veikia milijonų žmonių kasdienį gyvenimą. Klimato kaita vis labiau apsunkina fundamentalių, visuotinai pripažįstamų žmogaus teisių įgyvendinimą – teisės į gyvybę, sveikatą, kultūrinį gyvenimą, adekvatų maistą, apsisprendimą, pastogę ir pan. Skurdžiausiai gyvenantys ir labiausiai pažeidžiami žmonės nukenčia pirmieji. Tą pripažįsta ir Jungtinės Tautos.

Antrasis aspektas ekologijos ir žmogaus teisių sąsajas atskleidžia per Visuotinės žmogaus teisių deklaracijos 3 straipsnį, kuriame teigiama, kad kiekvienas turi teisę į gyvybę, laisvę ir asmens saugumą. Savo ruožtu grėsmė asmens saugumui gali kilti dėl išteklių (pavyzdžiui, naftos) eikvojimo ir su tuo susijusių konfliktų. Pastaraisiais metais stebėjome ne vieną ginkluotą susirėmimą dėl teisės naudotis ribotais ištekliais, kurių metu paprastai nukenčia civiliai gyventojai. Kitas grėsmės saugumui šaltinis – pavojus žmogaus gyvybei ir sveikatai, nulemtas švaraus vandens ir oro, maisto trūkumo kiekio ir prastos jo kokybės. Na, ir dar viena galima grėsmė – žmonių iškeldinimas iš jų gyvenamų žemių dėl su ekologija susijusių priežasčių. Tai vyksta ne viename pasaulio regione dėl cheminės ar radioaktyviosios taršos, didžiulių potvynių ar kylančio jūros lygio. K. Barry'is ir K. Woods'as (2016) teigia, kad asmens teisė į saugumą neužtikrinama tol, kol dominuoja ekologiškai netvarūs gamybos ir vartojimo modeliai.

Žmogaus teisės, kaip aplinkosaugos problemų sprendimo priemonė. Šis diskursas išdėstytas Rio deklaracijoje, pabrėžiant piliečių prieigos prie informacijos ir dalyvavimo priimančią sprendimus svarbą. Nuo galimybių naudotis

šiomis žmogaus teisėmis tiesiogiai priklauso bendruomenės galimybės įsitraukti į procesus, gauti informaciją ir taip paveikti priimamus sprendimus, kad jie būtų kuo draugiškesni aplinkai. Čia tiek daug reikšmės teikiama diskusijai dėl aplinkosauginių žmogaus teisių pripažinimo ar įtvirtinimo, bet pirmiausia pabrėžiamas naudojimasis esamais žmogaus teisių dokumentais kuriant saugesnę ir tvaresnę aplinką.

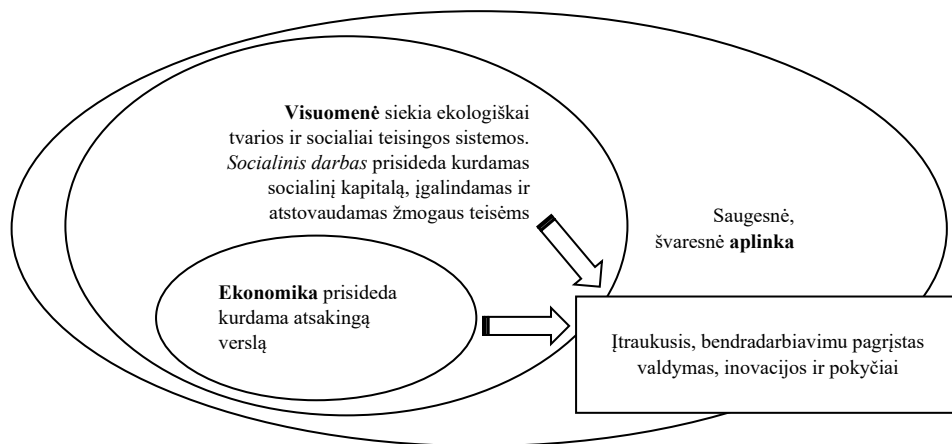
Tvarus visuomenės vystymasis neatsiejamas nuo trijų tarpusavyje susijusių komponentų: socialinio, ekonominio ir ekologinio (kitas šios trijulės formuluotės variantas: ekologija, etika ir ekonomika) (Peeters, 2012; Kidder, 1990). Žmogaus teisių užtikrinimas šiuo atveju tampa vienu iš šias tris dimensijas suderinančių elementų, nes tik proporcinga galiausiai visuomenei naudinga visų šių dimensijų plėtra. Ne veltui Jungtinės Tautos kaip ekonominės veiklos rezultatą mato klesėjimą, darnų vystymąsi, o ne pelną, nes pastarasis pirmiausia yra ekonomikos komponentas ir per didelis dėmesys jam išderina vystymosi trijulę socialinės bei ekologinės gerovės sąskaita (Johanesburgo deklaracija, 2002).

J. Peeters'as į šiuos tris komponentus žvelgia ekosistemų teorijos kontekste, nepritardamas požiūriui, kad jie yra lyg trys lygiavertės pozicijas užimantys trikampio kampai (Peeters, 2012). Jo nuomone, ekosistemų teorija visuomenės, ekologijos ir ekonomikos tarpusavio santykius sudėlioja nuosekliau, pabrėždama, kad ekologija bei aplinka yra visa apimantis kontekstas, kuriame funkcionuoja visuomenė, o ekonomika savo ruožtu yra visuomenės dalis. Toks požiūris visuomenei suteikia kuklesnį vaidmenį aplinkos atžvilgiu, o ekonomikai tenka vieno iš visuomenės įrankių vaidmuo (Ten pat, p. 8). Šis požiūris artimas socialiniam darbui, plačiai besivadovaujančiam sisteminiu požiūriu. Socialinio darbo vaidmuo šiame modelyje – socialinio kapitalo kūrimas, žmonių įgalinimas ir atstovavimas jiems bei jų teisių užtikrinimas. Taip žmogaus teisių apsauga, socialinio teisingumo siekis tampa viena iš visuomenės veikimo priemonių, siekiant tvaraus vystymosi (žr. 2 pav.).

Jungtinių Tautų Aplinkos apsaugos programoje⁴ pateiktas požiūris puikiai tinka apibendrinti abu žmogaus teisių ir aplinkosaugos sąsajų diskursus. Ši programa, susiedama juos abu į vieną visumą, skiria tris aplinkosaugos ir žmogaus teisių sankirtos taškus, kartu įtvirtindama teisę į švarią aplinką kaip universalią žmogaus teisę:

- Aplinka yra būtina naudojimosi žmogaus teisėmis sąlyga. Kartu pripažįstama valstybių pareiga užtikrinti tokią aplinkos apsaugą, kuri užtikrintų visas žmogaus teises.

⁴ Prieiga internete: www.unenvironment.org

2 pav. Ekologijos, visuomenės ir ekonomikos sąsajų modelis

Šaltinis: remiantis Peeters, 2012, p. 10.

- Tam tikros žmogaus teisės, pavyzdžiui, teisė gauti informaciją, dalyvauti priimant sprendimus, yra esminės priimant aplinkosaugos sprendimus, todėl turi būti įgyvendintos, siekiant tvarios aplinkos apsaugos.
- Teisė į saugią, sveiką ir ekologiškai darnią aplinką pati savaime yra universali žmogaus teisė.

Išvados

Šiandien dažnai atkreipiamas dėmesys į socialinio darbo profesijos pasidavimą neoliberaliajai ideologijai, kuri verčia asmenį rinktis priimant sprendimus (kartu prisiimti atsakomybę), teigdama, kad kiekvienas savarankiškai prisiima atsakomybę už savo ir šeimos gerovę, rinkdamasis metodus, kurie nekenkia kitam. Kita vertus, asmuo atsako ir už visus neteisingus pasirinkimus, negebėjimą užtikrinti asmeninės bei šeimos gerovės. Toks požiūris kuria individualistinę visuomenę, nuvertindamas tarpusavio santykius, socialinio palaikymo, socialinio konteksto svarbą. Neoliberalioji ideologija pro pirštus žvelgia į žmonių vienas kito palaikymo, bendruomeniškumo poreikį, struktūrinius asmens pasirinkimų trukdžius ar sisteminę diskriminaciją. J. Ife'o nuomone, žmogaus tarpasmeninių ryšių ir išipareigojimų atmetimas, grubaus individualizmo puoselėjimas su žmogaus teisių idėja nesuderinamas (Ife, 2012, p. 220). Žaliųjų idėjų ir aplinkosauginio teisingu-

mo šalininkai dalyvauja šioje diskusijoje, atskleisdami gilesnius individualistinės pasaulėžiūros klotus ir galimas neigiamas pasekmes ne tik socialinio darbo profesijai, bet ir apskritai žmonijai.

Tenka pripažinti, kad žmogaus teisių idėja yra individualistinė, nulemta liberalios pasaulėžiūros. Žmogaus teisės pirmiausia akcentuoja laisves, o ne pareigas, jos vertina asmenį kaip savaiminę vertybę ir gina jo orumą reikalaujamos atitinkamai elgtis su kiekvienu žmogumi. Visa tai šiek tiek neatitinka šiame straipsnyje išdėstytų žaliojo socialinio darbo ir aplinkosauginių teisių idėjų. Todėl ir svarbu kalbėti apie šią situaciją, ieškant naujų socialinio darbo formų, skleidžiant žmogaus teisių idėją, kad ji labiau atitiktų bendruomenių poreikius bei užtikrintų laisvių ir pareigų dermę, pabrėžiant pareigą laikytis ekologiškai tvarių sprendimų, užuot aklai ginant bei plečiant laisvių ribas. Juolab kad tam net nereikia papildomų dokumentų. Pradžiai pakaktų užtikrinti ekonominių, socialinių ir kultūrinių žmogaus teisių pakte išdėstytų nuostatų vykdymą. Deja, ši teisių grupė, skirtingai nuo politinių ir pilietinių teisių, sulaukia gerokai mažiau dėmesio net iš didžiausių tarptautinių organizacijų.

Aplinkosauginis teisingumas, ekologiškai tvarus vystymasis žmonėms gali būti nelabai patrauklus, nes jie teigiamą rezultatą projektuoja į ateitį, skirtingai nei rinkos ekonomikos siūlomas momentinis poreikių tenkinimas. Siekiant pokyčio būtinas ilgalaikis visuomenės švietimas ir motyvavimas, pabrėžiant tiek asmeninę ekologinio tvarumo naudą, tiek vaikų ir anūkų gerovės užtikrinimą. Socialinis darbas, kaip socialinę teisingumą, įgalinimą ir žmogaus teises puoselėjanti profesija, gali tapti vienu iš aplinkosauginio teisingumo idėjos šauklių. Socialiniame darbe pabrėžiamas sisteminis požiūris, tačiau kol kas per daug koncentruojamasi tik ties mikro-, iš dalies mezolygmenų praktika. Perėjimas prie šiame straipsnyje minimo kontekstualizuoto modelio (žr. 1 pav.), bendruomenių stiprinimo, žmogaus ir bendruomenės teisės į švarią aplinką akcentavimas, socialinio ir tarpgeneracinio teisingumo siekis socialinio darbo profesijai ne tik suteiktų mažai išnaudojamą makrodimensiją, bet ir ženkliai praplėstų bei įprasmintų profesionalizacijos procesą.

Literatūra

- Alston, M. (2014). Social work, climate change and global cooperation. *International Social Work*, Vol. 58 (3), p. 355–363.
- Barry, J., Woods, K. (2016). The Environment. In M. Goodhart (ed.). *Human rights: politics and practice*. Oxford: Oxford University Press, p. 380–395.
- Charter of the Global Greens*. (2017). Prieiga internete: https://www.globalgreens.org/sites/globalgreens.org/files/Global%20Greens%20Charter%202017_0.pdf
- Davies, K., Adelman, S., Grear, A., Magallanes, C. I., Kerns, T., Rajan, S. R. (2017). The declaration on Human Rights and Climate Change: a new tool for global policy change. *Journal of Human Rights and the Environment*, Vol. 8, No. 2, p. 217–253.

Valdas Rimkus

- Dominelli, L. (2014). Promoting environmental justice through green social work practice: A key challenge for practitioners and educators. *International Social Work*, Vol. 57 (4), p. 338–345.
- Gaidys, G. (2009). Žmogaus teisės į sveiką aplinką statuso identifikavimo problemos. *Socialinių mokslų studijos*, Nr. 1(1), p. 51–62. Mykolo Romerio universitetas.
- Ife, J. (2012). *Human rights and social work: towards rights-based practice*. New York: Cambridge University Press.
- Ioakimidis, V. (2016). *Socialinis darbas dinamiškose visuomenėse: išsaugant identitetą, atsiveriant naujovėms*. Konferencijoje skaitytas pranešimas. Vilnius, 2016-02-25.
- Keiskime mūsų pasaulį. Darna vystymosi darbotvarkė iki 2030 metų. (2015). Jungtinės Tautos. Prieiga internete: osp.stat.gov.lt/documents/10180/483818/darbotvarkė_DVR.pdf
- Kidder, R. (1990). The three E's of the 1990's. *The Christian science monitor*. Prieiga internete: <http://hrlibrary.umn.edu/edumat/sustecon/scans/1-1.gif>
- Lundy, C. (2004). *Social justice and social work*. Canada: Broadview Press.
- Mackevičiūtė, J. (2007). *Ekologinė etika ir išsamioji ekologija*. Mokomoji knyga. Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla.
- Mary, N. L. (2008). *Social work in a sustainable world*. Chicago: Lyceum.
- Narhi, K., Matthies, A. (2016). The ecosocial approach in social work as a framework for structural social work. *International Social Work*. Prieiga internete: <https://doi.org/10.1177/0020872816644663>
- Peeters, J. (2012). Social work and sustainable development: towards a social-ecological practice model. *Journal of Social Intervention: Theory and Practice*, Vol. 21, No. 3, p. 5–26.
- Seidenberg, R. D. (2012). *Human rights and ecology*. „Siach“ konferencijos pranešimas. Prieiga internete: http://www.academia.edu/2482537/Human_Rights_and_Ecology_Connections_and_Contradictions_in_the_Jewish_Tradition
- Urponen, K. (2017). Current social work imposes new challenges: two approaches and a paradigm shift. *Tiltai*, Nr. 2, p. 1–9. Klaipėda: KU leidykla.
- Žvaigždienė, I. (2011). Aplinkos apsauga žmogaus teisių kontekste. *Teisė*, Nr. 78, p. 152–167. Vilniaus universitetas.

GREEN APPROACH AND ENVIRONMENTAL HUMAN RIGHTS AS A POSSIBILITY FOR SOCIAL WORK TO CONTRIBUTE TO A SUSTAINABLE ENVIRONMENT

Valdas Rimkus

Summary

In the context of today's world social workers would barely be able to address the issues of social and structural inequality on a local level without having an understanding of global processes of unjust power or resource distribution. More so, ensuring social justice today is ever closer linked with environmental justice. This puts the environmental aspect of social work into focus, as it utilizes the weight of social justice and human rights to decrease any form of social inequality and change the ingrained neo-liberal models of socio-economic development leading to environmental destruction. The aim of the article is to discuss two possible areas of intersection of environmental protection and social work: green social work and environmental human rights. Herewith, the article seeks to open this current topic of social work for further discussions and research.

Green social work

Although here in Lithuania we do not experience the extreme forces of nature, yet the climate change is manifest as is the set-in of neo-liberal economy and social inequalities. This leads to a decrease in ecological or social conditions. Social work, being a representative of community interests, has a duty to answer to these changes. One of the possible answers is the development of green social work.

Green social work takes its origins from structural social work. Structural social work aims to promote a third way lying between theories of systemic functionalism and social conflict. It accepts the role of social structures in causing and/or deepening problems of individuals and offers possible interventions to abate the structural origins of social problems. On the first sight it may seem similar to the theory of social conflict. Yet, according to N. Mary, structural social work rejects the static dichotomy of the latter and argues that there are many other possible explanations of social problems. (Mary, 2008, p. 156). These socio-political issues become a big challenge for social work practice and science. Professor of the University of Lapland K. Urponen (2017) presents two perspectives of dealing with these challenges. The first one is to simply approach social problems from quantitative viewpoint and designate more material and non-material resources to control them. However, as the practice shows, this perspective is not very efficient, especially when the resources are limited. The second perspective is to acknowledge that the essence of the problems lies not only in the quantity, but also in the qualitative characteristics. Yet this perspective requires a shift in thinking paradigm, recognizing that the only way for social work to stay relevant and efficient is to react to the trajectories of the development of global community (Urponen, 2017, p. 2). Social work should assume the increasingly weightier political role in highlighting these trajectories and revealing the impact of political-economical decisions and uneven resource distribution on the vulnerable groups of society. Only by turning faceward to society and working hand in hand with it, together with the understanding of wider context, social work may stay relevant in the 21st century. The sustainable development agenda of United Nations “Be the change” calls for ending all kinds of violence, harmonizing economic, social, and technological progress with the nature, developing sustainable violence-free communities and protecting the planet from deterioration by 2030. For social work, this blueprint opens the possibilities of holistic and sustainable practice as well as challenges. In other words, it serves as a guideline for social work to become green. Social work, for a long time having been concentrating on a personal well-being in the nearest social environment, remained in the wayside of global decision making. Therefore, the paradigm shift in social work practice and science is necessary as it would bring

the focus on community development, collective responsibility, and links between social and environmental justice (Urponen, 2017; Alston, 2015).

The ideas of green social work by promoting the expanse of social work into a macro-level of activities, community development, political and ecological processes might also serve as missing component which would complement and enrich the process of professionalization. At the same time, it would be a timely response to a criticism which Lithuania receives due to an increasing level of social exclusion, and lack of social justice, as well as an input into development of a sustainable society.

Environmental human rights

Preservation of human dignity and protection of freedoms lie at the basis of human rights concept. Unfortunately, excessive focus solely on a human and belief in its limitless powers led us to depletion of the resources of the Earth which we call the Mother of all humans. R. D. Seidenberg reminds us that the name of the first human Adam derives from “adamah” meaning “land, earth” in Hebrew. Unsurprisingly, advocates of human rights have lately been turning towards community, ecology, equal distribution of resources and human right to live in clean environment and eat healthy food. Some sources call this the third generation of human rights. They become some sort of leverage against overly individualised approach of the first and second generations of human rights which dominate the global discourse to this moment. Besides the term “the third generation” other terms are also utilised to describe this new perspective such as environmental human rights, environmental / intergenerational justice, yet the core principle and ideas of all of them remain similar. At the same time, the call to recognize the right to clean, healthy environment as a universal human right grows increasingly louder.

Two discourses of explanation of links between human rights and environment protection might be found in literature. One of them argues that human rights cannot be protected in polluted, destroyed natural environment, and thus sees healthy environment as an essential condition for implementation of human rights. This approach appeals to the legal obligations of the states which have ratified the human rights legislation and calls for their duties to create and protect such environment.

Another discourse switches these two components around and maintains that human rights can and should become an effective tool for solution of environmental problems. This discourse is widely presented in the Rio Declaration on Environment and Development and emphasizes the importance of citizens involvement in the decision making and access to information. This approach does not focus on the discussion whether environmental human rights should be accepted or not, instead it utilizes three interconnected dimensions: social, economic and ecologic,

to show that the existing human rights documents could be embraced to create a safer and sustainable environment. Social work, in this case, becomes one of the agents to balance these three dimensions, as only the proportional development of them eventually is beneficial to the society.

Social work as a profession cherishing social justice, empowerment and human rights might become one of the champions of the environmental justice. Social work in Lithuania declares to embrace a systemic approach, however its practice so far expands to micro and, partially, meso levels at most. Transition to a contextualised model presented above in the article (Picture 1), bigger focus on community development, individual and communal rights to clean environment, increased efforts to achieve social and intergenerational justice would not only allow social work to expand into underutilised macro dimension but would also enhance an ongoing process of professionalization.

Valdas Rimkus – docentas, daktaras (socialiniai mokslai – socialinis darbas), Klaipėdos universiteto Sveikatos mokslų fakulteto Socialinio darbo katedra.

El. paštas: valdasrim@gmail.com